

भारतीय पर्यटन विकास

गणेश चिमाजी खेमनर

सहा. प्राध्यापक हिंदी विभाग

कला वाणिज्य विज्ञान व संगणकशास्त्र महाविद्यालय,

आश्वी खुर्द ता. संगमनेर, जि. अनगर.

Corresponding Author: गणेश चिमाजी खेमनर

DOI - 10.5281/zenodo.14567016

गोषवारा:

देशाच्या अर्थव्यवस्थेत पर्यटनाची भूमिका महत्वाची आहे. म्हणूनच भविष्याचा वेध घेत या भूमिकेला अधिक महत्व प्राप्त व्हावे यासाठी संयुक्त राष्ट्रांच्या जागतिक पर्यटन संघटनेने यावर्षीच्या जागतिक पर्यटन दिनाला 'शाश्वत पर्यटन-विकासाचे साधन' असे घोषवाक्य निश्चित केले आहे. जागतिक पर्यटन संघटना पर्यटनाला चालना देण्याच्यादृष्टीने या क्षेत्राच्या विविध पैलूंबिषयी मार्गदर्शन करते तसेच पर्यटन विकासासाठी कार्य करते. भारतातील पर्यटन हे उत्पन्न आणि रोजगार निर्मिती, दारिद्र्य निर्मूलन आणि शाश्वत मानवी विकासाचे साधन म्हणून उदयास आले आहे. ते राष्ट्रीय GDP मध्ये ६.२३% आणि भारतातील एकूण रोजगारामध्ये ८.७८% योगदान देते. पर्यटन क्षेत्र सध्या भारतातील सर्व रोजगारांच्या १२.९५% प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष रोजगार पुरवते. साहसी पर्यटनाला पर्यटकांची वाढती पसंती पाहता स्थानिक समुदाय विशेषतः महिला उद्योजकांसाठी अपार आर्थिक संधी उपलब्ध आहेत.

महत्वाचे शब्द: पर्यटक, आर्थिक विकास, शाश्वत पर्यटन, अर्थव्यवस्था

प्रस्तावना:

निसर्गाच्या सहवासात आनंदाचे क्षण घालविण्याची आणि नवनवीन कला, संस्कृतीविषयी जाणून घेण्याची माणसाची मुलभूत प्रवृत्ती पर्यटनाचा मूळ आधार आहे. धार्मिक आणि ऐतिहासिक पर्यटनाला तेवढेच महत्व आहे. आज वेगवान दळणवळणाच्या साधनाने जग जवळ आले असताना देशाबरोबरच बाहेरचे जग जाणून घेण्याच्या माणसाच्या ओढीने हे क्षेत्र सातत्याने विस्तारते आहे. अतिप्राचीन काळापासून प्रवास ही

मनुष्यप्राण्याची सहज प्रवृत्ती आहे. प्राचीन काळातील प्रवासाच्या पद्धती व संकल्पना या आजच्या काळातील प्रवास पद्धती व संकल्पना यापेक्षा वेगळ्या आहेत. प्राचीन काळी प्रवासाचा उद्देश नवीन प्रदेशाचा शोध घेणे, व्यापार करणे व धार्मिक स्थळांना भेट देणे हा होता. हे प्रवासी व व्यापारी विविध भूप्रदेश, देश व राज्यातून प्रवास करत असत. त्यामुळे विविध राज्यांच्या राजधान्या, शहरे, बंदरे, बाजारपेठांची केंद्रे, व्यापारी मार्ग यांचा त्यांच्याशी संबंध येत असे. हा प्रवास व व्यापार

यांतून विविध मानवी समूह, संस्कृती यांची परस्पर ओळख झाली. अनेक गोष्टींची देवाण घेवाण झाली. एकमेकांच्या समाजजीवनाचे आकलन झाले. प्रवास व पर्यटनाच्या वाढीसाठी या बाबी अनुकूल ठरल्या. युरोपमधील पुनरुज्जीवनामुळे जगभरातील वसाहतींचा व साम्राज्याचा विस्तार, औद्योगिक क्रांती व यातून युरोपमध्ये सुरू झालेला संपत्तीचा ओघ यामुळे तेथे पर्यटनही श्रीमंतांची मक्तेदारी न राहता मध्यम वर्गसुद्धा पर्यटनात सहभागी झाला. त्यात धर्मप्रसारक, विद्वान, लेखक, कवी व व्यापारी यांचा समावेश होता. युरोपियन पर्यटकांनी आधुनिक पर्यटनाचा पाया घातला. कोणत्याही देशाच्या अर्थव्यवस्थेत पर्यटनाची भूमिका महत्वाची आहे. म्हणूनच भविष्याचा वेध घेत या भूमिकेला अधिक महत्व प्राप्त व्हावे यासाठी संयुक्त राष्ट्रांच्या जागतिक पर्यटन संघटनेने यावर्षीच्या जागतिक पर्यटन दिनाला 'शाश्वत पर्यटन-विकासाचे साधन' असे घोषवाक्य निश्चित केले आहे. जागतिक पर्यटन संघटना पर्यटनाला चालना देण्याच्यादृष्टीने या क्षेत्राच्या विविध पैलूविषयी मार्गदर्शन करते तसेच पर्यटन विकासासाठी कार्य करते. भारतासह या संघटनेचे 155 सदस्य आहेत. स्पेनमधील टोरोमॉलीनोज येथे 1979 मध्ये झालेल्या जागतिक पर्यटन संघटनेच्या सभेत 1980 पासून पर्यटन दिन साजरा करण्याचा निर्णय घेण्यात आला.

स्वातंत्र्यानंतर १९४८ मध्ये राष्ट्रीय पर्यटन दिवस साजरे करण्यास सुरुवात झाली. स्वतंत्र भारतातील पर्यटनाचे महत्त्व ओळखून त्याला चालना देण्यासाठी पर्यटन वाहतूक समिती स्थापन

करण्यात आली. १९५१ मध्ये, पर्यटक वाहतूक समितीच्या स्थापनेनंतर तीन वर्षांनी, कोलकाता आणि चेन्नई येथे पर्यटन दिनाची प्रादेशिक कार्यालये वाढली. दिल्ली, मुंबई, कोलकाता आणि चेन्नई येथे पर्यटन कार्यालये स्थापन करण्यात आली. पुढे १९८८ मध्ये पर्यटन आणि दळणवळण मंत्री यांच्या नेतृत्वाखाली पर्यटन विभागाची निर्मिती करण्यात आली. पर्यटन व्यवसायामुळे सामाजिक, आर्थिक आणि पर्यावरण विषयक विकास होण्याबरोबरच पर्यटनस्थळ परिसरात राहणाऱ्या नागरिकांच्या जीवनमानातही बदल घडून येतो. पर्यटकाला आवश्यक असणारी निवास, भोजन, वाहतूक, माहिती, मनोरंजन आदी व्यवस्थेसोबतच त्या भागातील उत्पादनांदेखील मागणी निर्माण होते. पर्यटन हा फक्त एक विरंगुळा आणि मनोरंजनात्मक क्रियाकलापच नाही तर एक व्यवसाय देखील आहे. जे पर्यटकांना आपल्या कडे आकर्षित करते, करमणूक करते, आणि आपल्या देशाला उत्पन्न मिळवून देते. पर्यटनामुळे आपल्याला नवीन संस्कृती शिकायची, नवीन लोकांना भेटायची, वेगवेगळ्या ठिकाणी मज्जा करण्याची आणि साहसी कार्य करण्याची संधी मिळते. पर्यटन हे सांस्कृतिक देवाणघेवाणसाठी एक उत्तम मार्ग आहे. म्हणून देशाच्या पर्यटनाला प्रोत्साहित केले पाहिजे. कारण पर्यटन जगातील सौंदर्याला शोधण्याची सुविधा मिळवून देतो. पर्यटन देशात येणाऱ्या पर्यटकांना आपल्या कडे आकर्षित करतो. तसेच येण्याचे निमंत्रण देखील देतो. हे आपल्या देशाच्या आर्थिक प्रगतीमध्ये मदत करतो. रोजगाराची निर्मिती करतो.

पर्यटन उद्योगामुळे परकीय मुद्रेचा साठा करण्यात मदत मिळते. त्यामुळे आपल्या देशाला परकीय चलन उत्पन्न करण्यास मदत मिळते. दरवर्षी मोठ्या संख्येने पर्यटक भारत आणि इतर ठिकाणांना भेट देतात. ते वेगवेगळ्या ठिकाणी जातात तेथे राहतात आणि तिथल्या दुकानात खरेदी करतात. या सर्व गोष्टी परदेशी मुद्रेसाठी किंवा चलनासाठी महत्त्वपूर्ण योगदान देते. वैश्विक मंदी असून देखील पर्यटनामध्ये टक्केवारी वाढ झाली आहे.

पर्यटन हे सार्वजनिक आणि खाजगी उत्पन्नाचे निरंतर स्रोत आहे. सरकारने विविध प्रकारचे कर लावले आहे याला सरकारी महसूल म्हणतात या करांद्वारे मिळविलेले उत्पन्न हे सार्वजनिक उत्पन्न आहे. जे विक्रेता स्थानिक वस्तुंनी नफा मिळवतो त्याला वैयक्तिक उत्पन्न म्हणतात. पर्यटन रोजगार निर्मित मध्ये देखील मदत करतो. यामुळे हॉटेल उद्योग, आतिथ्य उद्योग, सेवा क्षेत्र, करमणूक आणि परिवहन उद्योगात रोजगाराची संधी मिळाली.

एखाद्या ठिकाणाला जेव्हा पर्यटन स्थळ घोषित केले जाते तेव्हा त्या ठिकाणचे लक्षणीय परिवर्तन होते. पर्यटन हे धरणं, रस्ते, कनेक्टिव्हिटी, विमानतळ सुधारणे आणि पर्यटकांना एखाद्या ठिकाणी चांगल्या प्रकारे भेट देण्यास मदत करते या मुळे पर्यटनाचा इन्फ्रास्ट्रक्चर चा विकास होण्यास मदत मिळते.

सांस्कृतिक देवाणघेवाण करण्यासाठी पर्यटन हा एक उत्तम मार्ग आहे. हे नवीन प्रगतीपथावर भेट देताना पर्यटक एकमेकांना आदर,

सहिष्णुता आणि प्रेम दर्शविणे शिकवते त्यामुळे हे सामाजिक प्रगतीस प्रोत्साहित करते. सांस्कृतिक वारसा- पर्यटन आपल्या देशातील सौंदर्य, कला, इतिहास आणि संस्कृती दर्शविण्यास मदत करते. कोणत्याही देशातून येणारे वेगवेगळे लोक त्यांच्या सह सुंदर आणि सांस्कृतिक संकल्पना घेऊन येतात. आणि त्या संकल्पना वेगवेगळ्या ठिकाणी पसरवतात. अशा प्रकारे स्थानिक कौशल्यता, भाषा आणि कलेला पर्यटनामुळे वाव मिळतो. आणि सांस्कृतिक वारसा जपला जातो.

भारतातील पर्यटन हे उत्पन्न आणि रोजगार निर्मिती, दारिद्र्य निर्मूलन आणि शाश्वत मानवी विकासाचे साधन म्हणून उदयास आले आहे. ते राष्ट्रीय GDP मध्ये ६.२३% आणि भारतातील एकूण रोजगारामध्ये ८.७८% योगदान देते. पर्यटन क्षेत्र सध्या भारतातील सर्व रोजगारांच्या १२.९५% प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष रोजगार पुरवते. साहसी पर्यटनाला पर्यटकांची वाढती पसंती पाहता स्थानिक समुदाय विशेषतः महिला उद्योजकांसाठी अपार आर्थिक संधी उपलब्ध आहेत. जागतिक पर्यटन, एक प्रमुख योगदान देणारा व्यवसाय म्हणून, संभाव्य रोजगार संधी, ग्राहक बाजारपेठेचा विस्तार, निर्यात व्यापारांना प्रोत्साहन आणि परकीय चलनातून मिळणाऱ्या नफ्याद्वारे जागतिक GDP मध्ये अंदाजे 10% योगदान दिले आहे.

पर्यटन रोजगार निर्माण करते, स्थानिक अर्थव्यवस्था मजबूत करते, स्थानिक पायाभूत सुविधांच्या विकासात योगदान देते आणि नैसर्गिक पर्यावरण आणि सांस्कृतिक मालमत्ता आणि परंपरा

यांचे जतन करण्यास आणि गरिबी आणि असमानता कमी करण्यास मदत करते. पर्यटन रोजगार आणि उत्पन्नाच्या संभाव्यतेमध्ये विविधता आणण्यासाठी आणि समुदायामध्ये संसाधने विकसित करण्यासाठी आर्थिक उत्तेजन देते. पायाभूत सुविधा आणि सेवांमधील सुधारणा स्थानिक आणि पर्यटक दोघांनाही लाभदायक ठरू शकतात.

पर्यटनाचा सकारात्मक परिणाम म्हणजे नोकऱ्यांमध्ये वाढ, स्थानिकांसाठी उच्च दर्जाचे जीवनमान आणि क्षेत्राच्या संपत्तीत वाढ. ऐतिहासिक स्थळांची पुनर्बांधणी आणि पुनर्संचयित करणे आणि संस्कृतींच्या पुनरुज्जीवनाला प्रोत्साहन देणे हे पर्यटनाचे फायदे आहेत. पर्यटकांच्या आनंदापेक्षा भौतिक कल्याणाशी अधिक संबंध आहे. संरक्षण, राष्ट्रीय उद्याने किंवा मानवनिर्मित पायाभूत सुविधा, कचरा प्रक्रिया संयंत्रे यासारख्या नैसर्गिक वातावरणात सुधारणा झाल्या असल्यास पर्यटन स्थळावर सकारात्मक परिणाम होतात. पर्यटन रोजगार आणि उत्पन्नाच्या संभाव्यतेमध्ये विविधता आणण्यासाठी आणि समुदायामध्ये संसाधने विकसित करण्यासाठी आर्थिक उत्तेजन देते. पायाभूत सुविधा आणि सेवांमधील सुधारणा स्थानिक आणि पर्यटक दोघांनाही लाभदायक ठरू शकतात. तर, हेरिटेज टुरिझम स्थानिक इतिहासावर किंवा परिसरात घडलेल्या ऐतिहासिक घटनांवर लक्ष केंद्रित करते आणि शिक्षणाला प्रोत्साहन देते. जेव्हा पर्यटन उद्योग अधिक विकसित होतो तेव्हा स्थानिकांसाठी

रोजगाराच्या संधींमध्ये वाढ होते तेव्हा सकारात्मक परिणाम सुरू होतात. जेव्हा पर्यटनाचे भांडवल केले जाते तेव्हा सरासरी उत्पन्नातही वाढ होते जी संपूर्ण समुदायात पसरते. याव्यतिरिक्त, स्थानिक अर्थव्यवस्था उत्तेजित आणि वैविध्यपूर्ण आहे, वस्तूचे उत्पादन अधिक स्थानिक पातळीवर केले जाते आणि स्थानिक व्यवसाय मालकांना विस्तारित करण्यासाठी नवीन बाजारपेठ उघडल्या जातात. स्थानिक सरकारसाठी महसूल निर्माण होतो. पर्यटक सार्वजनिक सेवांचा देखील वापर करतात, सार्वजनिक सेवांसाठी निधी निर्माण करतात, जसे की आरोग्य, पोलिस आणि अग्निशमन विभाग, तसेच सार्वजनिक वाहतुकीची मागणी वाढवतात. इतर सार्वजनिक सुविधा, जसे की उद्याने आणि बेंच देखील पर्यटकांसाठी समुदायाद्वारे चांगल्या प्रकारे ठेवल्या जातात, यजमान समुदायाचे एकूण सौंदर्य सुधारतात. अधिक सामाजिक स्तरावर, पर्यटनामुळे आंतरसांस्कृतिक परस्परसंवाद होतो. पर्यटक अनेकदा गुंततात आणि स्थानिकांकडून शिकतात. पर्यटनामुळे स्थानिकांचा अभिमानही वाढू शकतो. त्यांना त्यांचा समुदाय दाखवायचा आहे की पर्यटकांनी भेट दिली आहे. लोकसंख्येच्या वाढीमुळे अधिक सामाजिक ठिकाणे आणि अनुभव निर्माण होतात जिथे स्थानिक आणि पर्यटक संवाद साधू शकतात. मनोरंजन आणि करमणूक सुविधांमुळे एकमेकांशी सामील होण्याची आणि गुंतण्याची अधिक संधी मिळेल. पर्यटन यजमान समुदायासाठी फायदेशीर ठरू शकते कारण ते सांस्कृतिक

इतिहास, स्थानिक वारसा स्थळे आणि चालीरीती जतन करण्यासाठी आर्थिक साधन आणि प्रोत्साहन देते. हे स्थानिक हस्तकला, पारंपारिक क्रियाकलाप, गाणी, नृत्य आणि मौखिक इतिहासामध्ये स्वारस्य उत्तेजित करते. हे समुदायाला व्यापक जग, नवीन कल्पना, नवीन अनुभव आणि विचार करण्याच्या नवीन मार्गांसाठी देखील खुले करते.

पर्यटनामुळे अधिक रोजगार उपलब्ध असला तरी, पर्यटन-संबंधित नोकऱ्या बऱ्याचदा हंगामी आणि कमी पगाराच्या असतात. किंमतींमध्ये वर्षभर चढ-उतार होत असतात. सामाजिक आणि सांस्कृतिक क्षेत्रावर तसेच नैसर्गिक वातावरणावर हानिकारक प्रभावांसह पर्यटन स्थळावर बहुतेक प्रकरणांमध्ये होणारे परिणाम. जसजसे लोकसंख्या वाढत जाते तसतसे त्याचे परिणाम होतात, संसाधने टिकाऊ नसतात आणि संपतात, गंतव्य स्थळावरील पर्यटकांची वहन क्षमता कमी होऊ शकते. अनेकदा, जेव्हा नकारात्मक परिणाम होतात, तेव्हा निर्बंध आणि नियम लागू करण्यास उशीर झालेला असतो. पर्यटन स्थळांना असे दिसते की पर्यटन क्षेत्र जीवन चक्राच्या विकासाच्या टप्प्यावर अनेक नकारात्मक परिणाम दिसून येतात. सांस्कृतिक संवादाचे नकारात्मक परिणाम होऊ शकतात. आर्थिक गैरसोयींच्या बाबतीत, स्थानिक समुदायांना पर्यटकांच्या मागणीसाठी निधी देण्यास सक्षम असणे आवश्यक आहे, ज्यामुळे करांमध्ये वाढ होते. पर्यटन स्थळांमध्ये राहणीमानाची एकूण किंमत भाडे आणि दरांनुसार वाढते तसेच मालमत्तेची किंमत वाढते. निश्चित

उत्पन्नावर मालमत्ता किंवा इतर खरेदी करू पाहणाऱ्या स्थानिकांसाठी हे समस्याप्रधान असू शकते. याव्यतिरिक्त, पर्यटन स्थळे संतुलित करण्यासाठी, स्थानिक आणि पर्यटकांची संख्या तुलनेने समान असणे आवश्यक आहे. पर्यटकांसाठी हे अधिक समस्याप्रधान असू शकते कारण त्यांचा प्रवेश नाकारला जाऊ शकतो. स्थानिक यजमान समुदायांमधील अपराधी वर्तनाच्या वाढीशी पर्यटनाचाही संबंध आहे. पर्यटकांच्या वाढीसह गुन्हेगारीचे प्रमाणही वाढल्याचे दिसून येत आहे. गुन्हांमध्ये सामान्यतः उग्र वर्तन, दारू आणि बेकायदेशीर अंमली पदार्थांचा वापर आणि मोठा आवाज असतो. याव्यतिरिक्त, "चांगला वेळ" शोधत असलेल्या पर्यटकांमुळे जुगार आणि वेश्याव्यवसाय वाढू शकतो. पर्यटनामुळे यजमान समुदायांमध्ये अधिक व्यत्यय निर्माण झाला आहे. स्थानिक आणि पर्यटकांच्या गर्दीमुळे उत्साही वातावरण निर्माण होऊ शकते, यामुळे निराशा देखील होते आणि अनेक ठिकाणी स्थानिक रहिवाशांना माघार घ्यावी लागते. वाढलेल्या पर्यटकांमुळे रहदारी वाढते ज्यामुळे स्थानिक रहिवाशांच्या दैनंदिन जीवनात अडथळा निर्माण होतो. संस्कृतीचा धक्का पर्यटक आणि त्यांचे यजमान दोघांवरही परिणाम करू शकतो. पर्यटनामुळे पर्यटन क्षेत्राजवळील मालमत्तेची मूल्ये वाढू शकतात, स्थानिकांना प्रभावीपणे बाहेर ढकलून आणि अधिक पर्यटक खर्चाचा फायदा घेण्यासाठी व्यवसायांना आतील बाजूस स्थलांतरित करण्यास प्रोत्साहित करते.

पर्यटनातील वाढ एकाच वेळी आशीर्वाद आणि शाप असू शकते, कारण सोशल मीडिया आणि इतर नवीन जाहिरात चॅनेल बऱ्याचदा इतके पर्यटक एकाच ठिकाणी आकर्षित करतात की त्यामुळे "ओव्हरकिल" होऊ शकते. त्यामुळे पर्यटकांचा पूर रोखण्यासाठी जागतिक वारसा स्थळे अधिकाधिक अभ्यागत निर्बंधांचा अवलंब करत आहेत. याउलट, पर्यटनाचा असाही परिणाम होतो की काही सांस्कृतिक मालमत्ता ज्ञात होतात आणि युद्धाच्या प्रसंगी, संघर्षातील पक्ष आंतरराष्ट्रीय मतांच्या संदर्भात त्यांचा नाश रोखू इच्छितात. सशस्त्र संघर्षाच्या प्रसंगी सांस्कृतिक मालमत्तेच्या संरक्षणाच्या संदर्भात, यूएन, युनेस्को आणि ब्लू शील्ड इंटरनॅशनलकडून या विषयावर अनेक उपक्रम आहेत. हे जागतिक वारसा स्थळांनाही लागू होते. परंतु स्थानिकांच्या सहकार्यानेच पर्यटन सांस्कृतिक स्थळे, जागतिक वारसा स्थळे, पुरातत्वीय शोध, प्रदर्शने आणि पुरातत्व स्थळांचे विनाश, लूट आणि दरोडे यापासून संरक्षण शाश्वत पद्धतीने राबवता येईल. केवळ आंतरराष्ट्रीय करार मान्य करणे आणि राज्य प्राधिकरणांशी संपर्क साधणे पुरेसे नाही. युद्धाच्या प्रसंगी, साइटवर थेट संरक्षणाचे निरीक्षण करणे आणि अंमलबजावणी करणे विशेषतः महत्वाचे आहे, कारण लोकसंख्येसाठी पर्यटक वस्तूंचा भविष्यातील वापर सुनिश्चित करण्याचा हा एकमेव मार्ग आहे. पर्यटनाला पाठिंबा देण्यासाठी पर्यटनामध्ये समुदायाचा सहभाग आवश्यक आहे कारण ते समुदायाच्या अस्तित्वासाठी, विशेषतः

विकसनशील देशांमधील लोकांसाठी शाश्वत फायदे प्रदान करते. तथापि, या अभ्यासातून असे दिसून आले आहे की पर्यटनामध्ये समुदायाचा सहभाग हे विकसनशील देशांसाठी अजूनही एक आव्हान आहे.

पर्यटन नियोजनात समाजाच्या सहभागाला अडथळा ठरणारे अडथळे दूर करण्यासाठी सरकार आणि पर्यटन आयोजकांनी पद्धतशीर पावले उचलणे आवश्यक आहे. जर सध्या, बहुतेक पर्यटन नियोजन केवळ भौतिक प्रवेश सुलभ करण्यासाठी सुविधा किंवा पायाभूत सुविधांच्या विकासाशी संबंधित असेल, तर आता पर्यटन नियोजनात स्थानिक समुदायांसाठी माहितीचा प्रवेश देखील प्रदान करणे आवश्यक आहे. विश्वास, पारदर्शकता आणि उत्तरदायित्व निर्माण करण्यासाठी अशा नोकरशाहीची आवश्यकता असते जी स्थानिक समुदायांद्वारे समजण्यास सोपी आणि सोपी असते. सरकार आणि पर्यटन व्यवस्थापनाने स्वयंसेवी संस्थांचा समुदाय आणि इतर भागधारकांसाठी पूल म्हणून समावेश केला पाहिजे. स्वयंसेवी संस्था समुदाय आणि मध्यस्थांना आवश्यक असलेले पर्यटन नियोजन तज्ञ बनू शकतात जे नियोजन प्रणालीतील व्यवस्थापकीय निर्णय आणि अभिप्राय यांच्या प्रवाहाची कार्यक्षमता वाढवतात.

समारोप:

शाश्वत पर्यटन पर्यटनाचा पर्यावरणीय प्रभाव कमी करण्यावर आणि भविष्यातील पिढ्यांसाठी

नैसर्गिक आणि सांस्कृतिक संसाधने जतन करण्यावर लक्ष केंद्रित करते. हे जबाबदार प्रवास पद्धतींवर भर देते ज्यामुळे स्थानिक समुदायांना फायदा होतो, सांस्कृतिक समज वाढवते आणि नैसर्गिक अधिवासांचे संरक्षण होते. शाश्वत पर्यटन पारंपारिक पर्यटनाप्रमाणेच नफा कमवू शकते, परंतु अधिक नफा स्थानिक समुदायाकडे राहतो आणि प्रदेशातील नैसर्गिक संसाधने आणि संस्कृतीचे संरक्षण केले जाऊ शकते. पर्यटन रोजगार निर्माण करते, स्थानिक अर्थव्यवस्था मजबूत करते, स्थानिक पायाभूत सुविधांच्या विकासात योगदान

देते आणि नैसर्गिक पर्यावरण आणि सांस्कृतिक मालमत्ता आणि परंपरा यांचे जतन करण्यास आणि गरिबी आणि असमानता कमी करण्यास मदत करते. त्यामुळे पर्यटन विकासाकडे सकारात्मक आणि शाश्वत दृष्टीकोनातून पाहणे आवश्यक आहे.

संदर्भ सूची:

१. भारतातील पर्यटन –पी .मिश्रा
२. भारतातील पर्यटन व्यवसाय –आर .वसंत गोपाल
३. वेबसाईट भारतीय पर्यटन मंत्रालय